

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Νιάουστα - Γλυτουνιάουστα

Φώτιος Μ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.973](https://doi.org/10.12681/makedonika.973)

Copyright © 2015, Φώτιος Μ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. Μ. (1967). Νιάουστα - Γλυτουνιάουστα. *Μακεδονικά*, 7, 81–93. <https://doi.org/10.12681/makedonika.973>

ΝΙΑΟΥΣΤΑ - ΓΛΥΤΟΥΝΙΑΥΣΤΑ

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τόπου, πού ἀπλώνεται ἀνάμεσα στή Νάουσα, τὸν Κοπανὸ καὶ τὰ Λευκάδια, με' ὀδήγησε στή μελέτη τῶν τοπωνυμίων τῆς ὁμορφῆς, εὐφορῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς περιοχῆς. Εἶναι ἀνάγκη τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας ἢ μελέτη τῶν τοπωνυμίων, ἀλλὰ εἶναι καὶ εὐχαρίστηση γιὰ τὸν ἐρευνητὴ τόσο ἔλκυστική, πού μπορεῖ νὰ τὸν παρασύρῃ σ' ἐπικίνδυνον κατῆφορο. Ὡστόσο θὰ φανῇ, πιστεύω, πὼς μποροῦμε νὰ σχετίσουμε τὰ δύο ὀνόματα τοῦ τίτλου. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα τῆς Νάουσας, τὸ δεῦτερο εἶναι τὸ γνήσιο ὄνομα ἐνὸς χωριοῦ στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι τῆς Ἡπείρου. Τὰ ἐπίσημα ὀνόματα εἶναι τώρα Νάουσα¹ καὶ Κλειδωνιά².

Νάουσα καὶ Κλειδωνιά βέβαια δὲν σχετίζονται γλωσσικά. Ἀλλὰ τὰ παλιὰ ὀνόματά τους, πού διέσωσε ἢ παράδοση ὡς τις μέρες μας, θὰ ἴδουμε ὅτι καὶ σχετίζονται καὶ μπορεῖ ν' ἀναχθοῦν σὲ χρόνους ἀφάνταστα παλιούς.

Ἀπροσδόκητα βεβαιώθηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα³ στὴν ἐπαρχία τῆς Νάουσας δὲν ἔχει καμιὰ σχέση με τὴν Ἁγία Μαρίνα, ὅπως εἶχεν ὑποτεθῆ, ἀφοῦ ἐπιγραφὴ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., πού βρέθηκε πρὶν δέκα χρόνια στὸ μεγάλο τάφο τῶν Λευκαδίων, ἀναφέρει, ἀνάμεσα σὲ Σκυδραίους, καὶ ἓνα Μαρινιαῖο. Ἐτσι ἀποδεικνύεται ἀναντίρρητα, νομίζω, πὼς ἡ σημερινὴ Μαρίνα, τὸ Τσαρμαρίνοβο ἢ Σερμορίνοβο τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, κρατᾶει ἀπὸ τὴ Μαρινιά⁴. Ἀκόμα σπουδαιότερο εἶναι

¹ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων καὶ Οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔκδοσις Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1963, σελ. 102. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελιξέως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἔκδοσις Διευθύνσεως Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως Ὑπουργεῖου Ἐσωτερικῶν, 15, Νομὸς Ἡμαθίας, Ἀθῆναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 116 κέ.

² Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 70, Στοιχεῖα Συστάσεως κ.λ.π., 19, Νομὸς Ἰωαννίνων, Ἰανουάριος 1962, σελ. 526 κέ.

³ Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων κ.λ.π., σελ. 90. Πρβ. Στοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελιξέως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, σελ. 134.

⁴ Φ. Πέτσα, Ὡναὶ ἐκ τῆς Ἡμαθίας, Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1961, σελ. 1 κέ., κυρίως σελ. 49 κέ., ἀλλὰ πρβ. σελ. 9, 19 κ.ἄ.

πώς ή Μαρινία σχετίζεται με την πανάρχαια ινδοευρωπαϊκή ρίζα, που δηλώνει τη θάλασσα ή τὰ νερά γενικά: mare.

Κάτι ὅμοιο θά ἰδοῦμε τώρα και με τὰ δύο ὀνόματα, που θά μᾶς ἀπασχολήσουν.

Ἄλλὰ πρῶτα πρέπει νά βεβαιώσωμε τίς γνήσιες μορφές τῶν ὀνομάτων, γιατί και οἱ δύο τόποι στη γραπτή παράδοση εἶναι πολυώνυμοι.

Και πρῶτα ή Νάουσα.

Διάφορους τύπους τοῦ ὀνόματος στην ἑλληνική γλῶσσα και στά διάφορα γλωσσικά ἰδιώματα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας παραθέτουν ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης και ὁ Δ. Γεωργακάς¹. Σημειώνω ἐδῶ τοὺς σημαντικότερους: Νιάουστα - Νιάγουστα - Νάουσα στην ἑλληνική, Agoustòs ή Agostòs στην τουρκική, Negosti στην κουτσοβλαχική, Nègost στην ἀλβανική και Negòs στη σλαβική².

Ἄπ' ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος γνήσιο, δηλαδή διατηρημένο ἀπό τὴν προφορική παράδοση, θεωρῶ τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ εἰδικὸς γλωσσολόγος Δ. Γεωργακάς ἔχει ἀντιρρήσεις. Ἄλλὰ τὴν ἐποχή, που ἔγραφε, ἀπό τὴν ἀποψη γλωσσικοῦ αἰσθήματος δὲν ἦταν ἀκόμα ἐξοικειωμένος με τὰ βόρεια γλωσσικά ἰδιώματα³. Ὁ Ἀθανάσιος Μπούτουρας⁴ και ὁ Εὐστ. Στουγιαννάκης⁵, πλησιέστεροι πρὸς τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τοῦ τόπου, ὑποστηρίζουν τὸν τύπο Νιάουστα. Ὁ πρῶτος ρητὰ και με σχετική ἔκταση, ὁ δεύτερος ἔμμεσα, ἀλλ' ἀποτελεσματικά⁶.

¹ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Ἱστορία τῆς Ναούσης, σελ. 44 και σημ. 1, Δ. Γεωργακάς, Ἀθηνᾶ 48 (1938), 62 κέ.

² Πρβ. Ζώτου, Ἠπειρωτικαὶ Μελέται, τόμ. Δ', τεῦχος Β', σελ. 265. Μηλιαράκης, Ὀδοιπορικόν, σελ. 120. Π. Ν. Παπαγεωργίου, BZ 1898, σελ. 70. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολῖνον 1941, σελ. 209. Σ. Καρατζᾶ, La dissimilation du Τ κ.λ.π., Rendiconti Istit. Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di lettere, LXXXV (1952), σελ. 4 κέ. (τοῦ ἀνατύπου). Ἀπὸ τοὺς περιηγητὰς ὁ Cousin éry (Voyage dans la Macédoine, τ. 1, Paris 1831, σελ. 68, 71 κέ.), γράφει χαρακτηριστικά: Gniausta.

³ Ἰδὲ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, Μαρμάρινος σαρκοφάγος κ.λ.π. στὸν τόμο Ἐκατονταετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1939, σελ. 3 (τοῦ ἀνατύπου), σημ. 1.

⁴ Ἐφημερίς «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης τῆς 14 Φεβρ. 1913.

⁵ Εὐστ. Στουγιαννάκης, ἐνθ' ἄν., σελ. 45.

⁶ Εὐστ. Στουγιαννάκης, Νάουσα, στὸ Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 144, ὅπου ρητὰ ἀναφέρει, πὼς τὸ ὄνομα εἶναι «κοινῶς Νιάουστα». Πρβ. Ἀνδρέου Ἰ. Ἀρβανίτου, ἱατροῦ, Γενικοῦ Γραμματέως Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου, Ἡ Μακεδονία Εἰκονογραφημένη, Ἀθῆναι 1909, χάρτης στὸ τέλος, ὅπου σημειώνεται ή πόλη με τ' ὄνομα Νιάουστα. Ἐτσι και σὲ χάρτη στὸ La Macédoine et les réformes, Mémoire du Syllogue macédonien d'Athènes, Ἀθῆναι 1903.

‘Ο Στουγιαννάκης δηλαδή δέχεται μὲν πὼς στή γραπτὴ παράδοση εἶναι ἀρχαιότερος ὁ τύπος Νάουσα, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὀρθά, πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ Νάουσα τὸ Νιάουστα¹ καὶ ἐξηγεῖ ἐπίσης ὀρθά ἀπὸ τὸ Νιάουστα τὸν τύπο Νάουσα. ‘Ο Μ. Δήμιτσας² χρησιμοποιεῖ πότε Νάουστα καὶ πότε Νιάουστα, ὄχι Νάουσα. ‘Ακολουθεῖ καὶ σ’ αὐτὸ ἴσως τὸν Delacoulonche³, πού γράφει πάντοτε Niausta, καὶ εἶναι πιθανὸ πὼς «καθαρίζει» μόνον λίγο καὶ πότε-πότε τὸ ὄνομα, δίνοντάς του τὴ μορφή Νάουστα.

‘Η ἀντίρρηση τοῦ Δ. Γεωργακά εἶναι ὅτι παλαιότερη μνεῖα τοῦ ὀνόματος ἔχουμε μὲ τὸν τύπο Νάουσα. ‘Αλλὰ ἡ προφορικὴ παράδοση τοῦ ὀνόματος μπορεῖ νὰ ἔχη παλαιότητα ἀρχαιότερη ἀπὸ κάθε γραπτὴ⁴.

‘Αν εἶν’ ἔτσι, τότε ἡ μακεδονικὴ Νιάουστα μπορεῖ ν’ ἀποσυσχετισθῆ ἀπὸ τὰ νησιωτικὰ τοπωνύμια, μὲ τὰ ὁποῖα τὴ σχετίσε ὁ Δ. Γεωργακάς⁵. Γιατὶ τὰ Νάουσα - ‘Αουσα - ‘Αγουσα τῶν νησιῶν οὔτε *ι* ἔχουν οὔτε *στ*. Κι’ αὐτὰ εἶναι σημαντικὰ στοιχεῖα τῆς δικῆς μας Νιάουστας. Μπορεῖ δηλαδὴ νὰ κατέληξε νὰ γράφεται ἡ Νάουσα ὁμοια μὲ τὰ νησιώτικα ὀνόματα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχουν σχέση μετὰξὺ τους ἢ νὰ μὴ ἀνάγονται ὅλα ἐκεῖ, πού τὰ ἀνάγει ὁ Δ. Γεωργακάς. ‘Εκτὸς ἂν εἶναι δυνατὸν ν’ ἀναχθοῦν ὅλα στ’ ὄνομα πού θὰ προτεινῶ⁶. Γιατὶ τὴ Νιάουστα ἔχω πεισθῆ. Γιατὶ τὰ νησιώτικα ὅμως δὲν εἶμαι βέβαιος. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἐκταθῶ πολὺ πρὸς τὴν κατεῦθυνση αὐτῆ.

‘Ας ἰδοῦμε τώρα τὴν ‘Ηπειρωτικὴ Κλειδωνιά (ὅπως εἶναι τὸ τωρινὸ της ἐπίσημο ὄνομα). Κι’ αὐτὴ εἶναι πολυώνυμη στὶς γραπτὲς πηγές⁷. ‘Αλλά

¹ Αὐτὸ τὸ θεωρεῖ δύσκολο καὶ ὁ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. σελ. 65, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀποδείξη δυνατό.

² Μ. Δήμιτσας, ‘Η Μακεδονία κ.λ.π., ‘Αθήνα 1896, σελ. 91 κέ.

³ Delacoulonche, Mémoire κ.λ.π., Παρίσι 1858, σελ. 32 κέ.

⁴ Πρβ. π.χ. τὸ δημοτικὸ τραγούδι: «Νὰ ‘χα κι ἐν’ ἀμπελάκι μέσ’ ‘ς τὴ Νιάουστα». ‘Αρχεῖα ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν, χ. 681 Α, 273, καὶ Λαογραφία, 6, 461, Σ. Ι. Βουτυρά, Λεξικὸν ‘Ιστορίας καὶ Γεωγραφίας, λ. Νιάουστα.

⁵ Δ. Γεωργακάς, ἐνθ. ἀν. Πρβ. Κ. Dieterich, Β. Ζ. 14 (1905) 295.

⁶ Εἶναι ἀξισημεῖωτο ὅτι τὰ σχετικὰ νησιώτικα τοπωνύμια ἀναφέρονται σὲ κρήνη στὴν Κάρπιθο, ὀρμίσκο στὴν Κύθνο (καὶ τὰ δύο δηλαδὴ σχετίζονται μὲ τὸ νερὸ) καὶ σὲ πόλη στὴν Πάρο. Στὴν Πάρο ὅμως ἔχομε ἤδη στὴν ἀρχαιότητα ποταμὸ Νέστο, ἔνα ἀπὸ τὰ τρία ὀνόμια ποτάμια (τελευταίως V. I. Georgiev, Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse κ.λ.π., Linguistique Balkanique, 1, Σόφια, 1959, σελ. 11). Τὸ ὀνομαστότερο εἶναι τῆς Θράκης. Τὸ τρίτο ψηλὰ στὴν ‘Ιλλυρία. ‘Αλλὰ θὰ ἰδοῦμε, ὅτι δένονται μ’ ἐνδιάμεσα τοπωνύμια, στὰ ὁποῖα προσθέτομε καὶ τὰ δύο, πού μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ.

⁷ Κύριοι τύποι τοῦ ὀνόματος: Κλειδονιάβιστα, Γλιτονιάβιστα, Λιτονιάβιστα, Λιτονιάουστα. ‘Αρχαιότερη μνεῖα, ὅσο ξέρω, ἔχομε σὲ Πατριαρχικὸ ἔγγραφο τοῦ 1609: «περὶ τῆς χώρας Κλιτονιάβιστας, ὅτι ἀνήκει τῇ ἐπισκοπῇ Βελῶς, τὸ δὲ μοναστήριον τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ σταυροπήγιόν ἐστι πατριαρχικόν», Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, γ’, 1872, σελ. 556. ‘Υστερα σ’ ἐπιγραφή τοῦ 1618, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα μὲ τὸν

στό στόμα του λαού κύριος τύπος είναι: Γλυτουνιαύστα (ό κάτοικος: Γλυτουνιαυσνός ή Γλυτουνιαυσνός) και παράλληλος τύπος: Κλειδουνιαύστα (άλλα ποτέ ο κάτοικος δεν ονομάζεται από τον τύπο αυτό, αντίθετα είναι συχνή αιτιατική με πρόθεση, που σημαίνει κίνηση: ζ' Γκλειδουνιαύστα, παράλληλη με τον τύπο: στ' Γλυτουνιαύστα). Και στους δύο τύπους το δεύτερο συνθετικό είναι το ίδιο πάντοτε: -νιαύστα.

Είναι φανερό, νομίζω, πώς το όνομα είναι σύνθετο, με δεύτερο συνθετικό όνομα ίδιο με της μακεδονικής Νιάουστας. Ήγινε δηλαδή όμοια ή ανάστροφη εξέλιξη όπως: τὰ ὠτία > τὰ οὐτία > ταουτιά > ταφτιά¹.

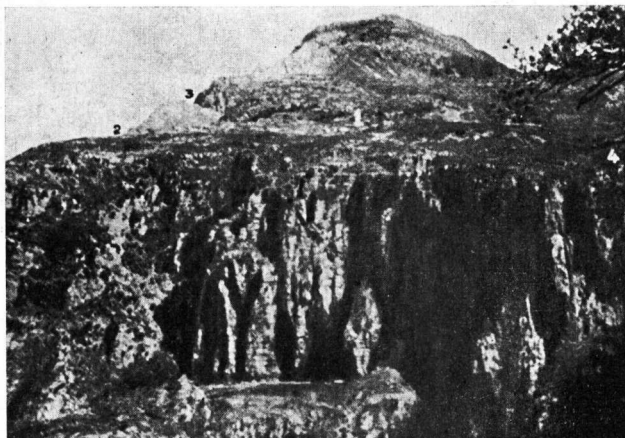
Ἀξίζει νά σημειωθῆ πὼς ἡ Νιάουστα ἔχει τὸ σύνθετό της: Παλιονιάουστα². Εἶναι τόπος ἐρειπίων, δυτικότερα ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ψηλότερα πρὸς

τύπο *Λιητωνιάβηστα*, Ἡπειρ. Χρονικά 9 (1934) 87, ἀριθ. 13 (Χ ρ. Σ ο ὄ λ η ς). *Κλειδονάβηστα*, σὲ χειρόγραφο τῶν χρόνων γύρω στὸ 1830, Κ ο σ μ ᾶ Θ ε σ π ρ ω τ ο ὕ καὶ Ἄ θ α ν α σ ί ο υ Ψ α λ λ ῖ δ α, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου, μετὰ προλεγόμενων καὶ σημειώσεων Ἄθην. Χ. Παπαχαρίση, ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1964, σελ. 77 καὶ 82, *Clidonan[jista]* στὸ Χάρτη Ε', πρβ. ὑπόμνημα εἰς Χάρτην Ε' καὶ σελ. 15, τῶν προλεγόμενων τοῦ ἐκδότη. *Γλητωνιάβηστα*, σὲ τρίπτυχο τοῦ 1873, Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον εἰς Μνήμην Χρήστου Σούλη, Ἀθῆναι 1956, σελ. 88, σημ. 1. *Κλειδονιάουστα*, Ἰ. Α μ π ρ ῖ δ ο υ, Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἀγαθοεργημάτων, Μέρος Πρῶτον, Ἀθῆναι 1880, σελ. 58 καὶ 59 κ.ά., ἀλλὰ πρβ. τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡπειρωτικὰ Μελέται, 8, σελ. 27 καὶ 47, ὅπου ὁ τύπος *Λιητωνιάβηστα*. *Λιητωνιάβηστα*, εἶναι φανερὸ σφάλμα στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό, Σ π. Π. Ἄ ρ α β α ν τ ι ν ο ὕ, Ἱστορία τοῦ Ἄ λ η - Π α σ ᾶ, Ἀθῆναι 1895, σελ. 603, πρβ. τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, σελ. 84 στὴ λέξη *Κλειδονιάουστα* καὶ σελ. 113 στὴ λέξη *Μυυδογνα*. Ἀποτελεῖ ὁπωσδήποτε λάθος καὶ ἡ καταχώριση τοῦ ὀνόματος μετὰ τὴν ἀνύπαρκτη μορφή *Λιστωνιάβηστα*, σὲ δημοσιεύσεις ἀποτελεσμάτων ἀπογραφῶν καὶ Λεξικά, ὅπως π.χ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 742, καὶ ΜΕΕ, 16 (1931) 176. Γι' αὐτὸ, στὰ ἴδια δημοσιεύματα, δὲν καταχωρίζεται καθόλου τὸ ὄνομα μετὰ μιά ἀπὸ τὶς καθιερωμένες μορφές του. Ἀλλὰ πρβ. ΜΕΕ, Συμπλήρωμα Γ', σελ. 352, λ. *Κλειδωνιά*, ὅπου καὶ ὁ τύπος *Κλειδονιάουστα*. Ὁ καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας Γ ε ὠ ρ γ ι ο ς Ἄ ν α γ ν ω σ τ ὴ π ο υ λ ο ς, γεννημένος καὶ μεγαλωμένος στὸ γειτονικὸ Πάπιγκο, γράφει: *Γλυτουνιαύστα*, *Γλυτουνιαυφνός*, Ἡπειρ. Χρονικά, 1 (1926) 91, στὴ λ. Κάμπος καὶ σελ. 96 καὶ 97. Ὁ Χ ρ. Σ ο ὄ λ η ς, Ἡπειρ. Χρονικά, 9 (1934) ἄλλοι (σελ. 87) γράφει *Κλειδονιάουστα* καὶ ἄλλοι (σελ. 91) *Κλειδωνιάβηστα*. Τὸ ω, ἀδικαιολόγητο, ὠδήγησε στὸ ἐπίσημο τῶρα ὄνομα *Κλειδωνιά*, ἐπίσης ἀδικαιολόγητο. Ὁ φιλόλογος καὶ ἱστορικός Ἄγγ. Ν. Παπακώστας, ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Ἀρτίσιστα (τῶρα Ἀρίστη), γράφει πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀλήθεια *Γλυτονιαβνός* κ.τ.δ., π.χ. Α. Ν. Παπακώστα, Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ Μνημεῖα του, Ἀθῆναι 1961, σελ. 8 κ.ά. Γεννημένος κι ἐγὼ καὶ μεγαλωμένος στὴ γειτονικὴ Ἀρίστη, μπορῶ νὰ βεβαιώσω, ὅτι γνήσιοι τύποι, στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, εἶναι αὐτοὶ ποῦ μᾶς δίνει ὁ καθηγητὴς Γ. Ἀναγνωστόπουλος: *Γλυτουνιαύστα* - *Γλυτουνιαυφνός*, ὀρθότερα ἴσως γραμμένοι: *Γλυτουνιαύστα* - *Γλυτουνιαυσνός*.

¹ Ἴδὲ π.χ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Νέα Ἑστία, 33 (1943) 303-305, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Ἴδὲ π.χ. Εὐστ. Στουγιαννάκη, Νάουσα, στὸ Μακεδ. Ἡμερολόγιον τοῦ Παμ-

τὸ βουνό, τὸ Βέρμιο. Ἐκ τῆν Παλιονιάουστα κάποτε κατέβηκαν, φαίνεται, στὴν τωρινὴ Νιάουστα οἱ κάτοικοι. Μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Γλυτουνιάουστα, φαίνεται, ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Ἐκ τὸ τόπο Νιάουστα ἀνέβηκαν οἱ κάτοικοι στὴ Γλυτουνιάουστα, γιὰ νὰ γλυτώσουν. Ἐτσι ἐρμηνεύουμε τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἐτυμολογία (ἢ παρετυμολογία) ἀπὸ τὴ λέξη κλειδί. Γιατὶ ὑπάρχει κοντὰ στὴ Γλυτουνιάουστα τοπωνύμιο Κλειδί (καὶ Πόρτες)¹. Εἶναι πραγματικὰ ἡ θέση καὶ κλειδί ὄρεινης διαβάσεως καὶ καταφύγιο (εἰκ. 1-2 καὶ σχέδ. 1). Ὅπως δὲν ἔστιν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος². Γιὰ τὸ δεύτερο, νομίζω, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς Νιάουστας.

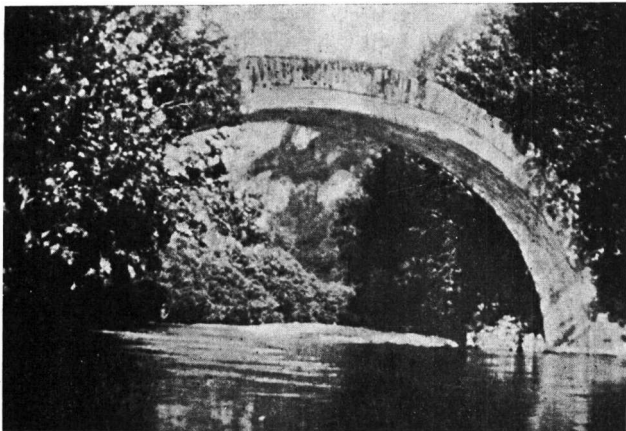
Εἰκ. 1. Ἐκ τῆν Γλυτουνιάουστας ἀπὸ νοτιοδυτικὰ, ἀπὸ τὸ Καστράκι, 1. Ἡ Γλυτουνιάουστα, 2. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ Καλύβια = Νιάουστα, 3. Πόρτες, 4. Κλειδί. Στὴ μέση τοῦ γκρεμοῦ τὰ μαντριά τοῦ Σιαμπέκα καὶ στὸ βάθος τῆς χαράδρας ἀθέατος κυλάει ὁ Βοῖδοματίης.

μακεδ. Συλλόγου, Δ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 114, ὅπου δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν κλάδων τοῦ Βερμίου: «Τούρλας, Παληοναούσης, Γκιώνας καὶ Βοῖδοματιοῦ» καὶ τ ο ὕ ἀ ὕ τ ο ὕ, Ἱστορία τῆς Ναούσης, σελ. 15, 16 καὶ ἄλλοῦ.

¹ Ἡπειρ. Χρονικά, I (1926) 92 καὶ 93. Πρβ. V a s m e r, ἐνθ. ἀν., σελ. 93.

² Ἡ μορφή Λιτονιάουστα θὰ μπορούσε νὰ σχετίσθαι τὸ ὄνομα πρὸς τὸ Λιτόχωρο. Γιὰ τὸ Λιτόχωρο ἴδε Ἀθηνᾶ, 48 (1938) 67 κέ. Στις ἄλλες ὑποθέσεις γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προστεθῇ καὶ μιὰ ἀκόμα: ὅτι τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι ὄνομα προσώπου ἢ οἰκογενειακὸ, Λίτος ἢ Λύτης κ.τ.τ., χαιδευτικὸ τοῦ ὀνόματος

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος τῆς Γλυτουνιαύστας μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ περισσότερο, ὄχι γιὰ τὴν ἐτυμολογία του, ἀλλὰ γιατί προϋποθέτει χρονικὰ τὴ Νιαύστα. Ἐνδιαφέρει πρῶτα νὰ τοποθετήσωμε τὴν ὑποθετικὴ

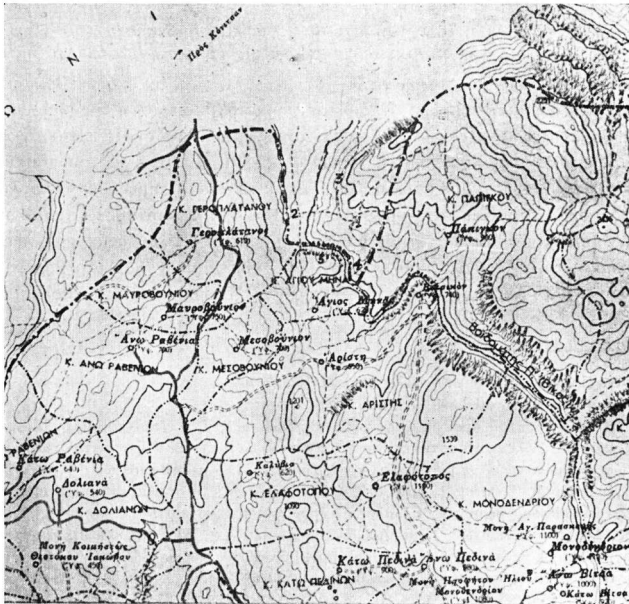
Εἰκ. 2. Στὸ σημεῖο, ποῦ ὁ Βοϊδομάτης βγαίνει ἀπὸ τὴ χαράδρα στὸν κάμπο, εἶναι τὸ γιο-φύρι, γιὰ νὰ περάσῃ ὁ δρόμος ἀπὸ Κόνιτσα (καὶ Νιαύστα = Καλύβια τῆς Γλυτουνιαύστας) πρὸς Ἄρισται καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς Ἰωάννινα. Ἀποψη τῆς γέφυρας ἀπὸ βορρᾶ, δεξιὰ διακρίνεται λίγο τὸ Καστράκι, ἀριστερὰ ἀθέατος ὁ γκρεμὸς τῆς εἰκ. 1.

αὐτὴ Νιαύστα. Στὴ Γλυτουνιαύστα (ὕψ. 880μ.)¹ τίποτε δὲν εἶναι ἀρχαιότερο ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀκριβέστερα ἀπὸ τὸ 17ο αἰ.

Ἡλία, συνηθισμένο στὴν περιοχὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Λιτονιαύστας τοῦλάχιστον. Πρβ. καὶ Λιτόσελο στὴ Φθιώτιδα, Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, 8, 1930, σελ. 743. Λίτος Ἀθανάσιος καὶ Λίτος Νικόλαος ἐκ Χασκόβου εἰς ἔγγραφον ἀπὸ 4 Ἀπριλίου 1817, Ἠπ. Χρονικά, 5, 106. Κοντὰ εἶναι ἄλλο τοπωνύμιον, ποῦ μπορεῖ νὰ σχετισθῇ, τὸ Λιατοβούνι (ὁ Ἡλίας, ὁ Λιάς, πληθυντικός, ὡς οἰκογενειακὸ, οἱ Λιαταῖοι ἢ οἱ Λιάτες πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὸ Λιάδες (οἱ), ποῦ δὲν εἶναι ὄνομα οἰκογενειακὸ, ἀλλὰ σημαίνει ὄλους ὅσοι ἔχουν ὄνομα Ἡλίας), A. P h i l i p p s o n, Die griech. Landschaften II, 1, Epirus und der Pindos, Frankfurt am Main 1956, σελ. 76, σημ. 3. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ἀρχικὸ Γ τῆς Γλυτουνιαύστας ἀναπτύχθηκε, ὅπως στὰ λάρος-γλάρος, λακῶ-γλακῶ, λημάω-γλημάω, λαμυρὸς-γλαμυρὸς κ.λ.π. Ἡ ἄλλως, κατὰ παρετυμολογίαν ἀπὸ τὸ γλυτόνω. Ὅπως ὅποτε καμιά ἐρμηνεία τοῦ πρῶτου συνθετικῦ δὲν μὲ πείθει ἀπόλυτα.

¹ Φ. Μ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, ἐνθ. ἀν., σελ. 90 κέ., εἰκ. 11, ὅπου ἡ Γλυτουνιαύστα διακρίνεται ἀμυδρὰ ἀνάμεσα στὴ χαράδρα τοῦ Βοϊδομάτη (σὲ πρῶτο πλάνο) καὶ στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ (στὸ βάθος), πρβ. Χάρτη εἰκ. 2.

μ.Χ., πού ιδρύθηκαν σχεδόν όλες οι εκκλησίες του χωριού. Ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν νερά ἀφθονα, πού, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, εἶναι σημαντικό. Ἀντίθετα στὰ λεγόμενα Καλύβια τῶν Γλυτουνιάουστας (ὕψόμετρο 500 μ.), κοντὰ στὸ

Σχέδ. 1. Ἡ Γλυτουνιάουστα (1), τὰ Καλύβια=Νιαούστα (2), οἱ Πόρτες (3), τὸ Κλειδί (4) καὶ τὸ Καστράκι (5).

ποτάμι μὲ τὸ σημαντικό ὄνομα Βοϊδομάτης¹, ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ βυζαντινά, ρωμαϊκά καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικά λειψανά². Τὰ εἰρήπια αὐτὰ εἶναι κοντὰ σὲ κεφαλάρια νερῶν, πού εἶναι καὶ θειοῦχα³. Εὐφορος τόπος ἀπλό-

¹ Πρβ. ἀν., σ. 84 κέ. σημ. 2.

² Γιὰ τὴν ἀρχαιολογία τῆς περιοχῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μελέτη πού ἀναφέραμε, Φ. Πέτσα, Τὸ Καστράκι στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι, ἰδὲ Φ. Πέτσα, Εἰδήσεις κ.λ.π., Ἀρχαιολ. Ἐφημερίς 1952, Ἀρχαιολ. Χρονικά, σελ. 4 κέ., Δ η μ. Πάλλα ἀνακινούσεις στὸ BCH 82 (1958) Chron. 1957, σελ. 741, Σ. Δάκαρη, Ἐκθεση στὸ ΑΔ 18 (1963), Χρονικά, σελ. 153, ὅπου ὁ οἰκισμὸς Καλύβια ἀναγράφεται ὡς Καλύβια Κοιτίσης ἀντὶ τοῦ ὄρθου Καλύβια Κλειδωνιάς, Λεξικὸν τῶν Δήμων κ.λ.π., σελ. 216.

³ Συνηθισμένη ἔκφραση πού δηλώνει τὸν τόπον (τὴν πηγὴ καὶ τὸ ποταμάκι μὲ τὸ

νεται στὸν κάμπο ὡς τὴ συμβολὴ τοῦ Βοϊδομάτη μὲ τὸν Ἄωο ποταμό¹. Ἔνας τόπος, ποὺ σήκωνε μιὰ ἔστω μικρὴ ἀρχαία πόλη. Ἴσως νὰ ἦταν ἡ προκάτοχος τῆς Γλυτουνιαύστας, τότε μὲ ὄνομα ὄχι ἐξελιγμένο στὴ μορφὴ τῆς ὑποθετικῆς Νιαύστας.

Μπορεῖ νὰ ἔχη ἱστορικὴ σχέση ἢ ὑποθετικὴ Νιαύστα τῆς Ἠπειροῦ μὲ τὴ Νιαούστα τῆς Μακεδονίας; Τίποτε δὲν βεβαιώνεται. Ἄλλὰ καὶ δὲν ἀποκλείεται. Πρῶτα πρέπει νὰ θυμίσουμε πάλι, πῶς, ἂν ἔχουμε Βοϊδομάτη στὴ Γλυτουνιαύστα, ἔχομε τὸ ἴδιο τοπωνύμιον στὴν περιοχὴ τῆς Νιαούστας. Βοϊδομάτης δὲν εἶναι συνηθισμένο τοπωνύμιον², μολοντὶ εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς οἰκογενειακὸ ὄνομα. Ὑστερα θυμοῦμαι πῶς τοὺς Γλυτουνιαυστοὺς τοὺς λέμε εἰρωνικά Γκουλιάρεους. Γκόλιος καὶ ἀκριβέστερα Γκουλιουπόδαρους σημαίνει τὸ γυμνοπόδαρο. Καὶ ἡ Γλυτουνιαύστα, μᾶλλον ὁ οἰκισμὸς τοῦ κάμπου, τὰ λεγόμενα Καλύβια τ'ς Γλυτουνιαύστας καὶ ἡ περιοχὴ τους λέγονται, πάλι εἰρωνικά, Γκουλιαριά (ἡ). Αὐτὸ θυμίζει τὸ ὄνομα τῶν Λευκαδιῶν τῆς Νάουσας ἐπὶ Τουρκοκρατίας: Γκολέσιανη.

θειοῦχο νερό) εἶναι: σ' τ'ς Νέλις» (πληθ.).

¹ Φ. Πέτσα, ΑΕ, ἔνθ. ἀν., εἰκ. 8.

² Ὁ τύπος τοῦ ἀρσενικοῦ γένους «Βοϊδομάτης», ἐννοεῖται ποταμὸς, εἶναι ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν λογίων καὶ τὴν ἐπίσημη. Τὸ γνήσιο θὰ ἦταν «Βοϊδομάτι» (τό), ὅπου «μάτι» σημαίνει «μάτι νεροῦ πηγῆ ἀναβλύζοντος ὕδατος», Δ. Δ η μ η ρ ά κ ο υ, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, λ. μάτι, σελ. 4497, ἀριθ. 4. Μὲ τὴ σημασία αὐτὴ εὐρίσκομε τὴ λέξη σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἀντὼ ἀπὸ τὸ Ἄρχαιο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: 1) «τ' Δουμουκοῦ τοῦ μάτ», χ. 626, σελ. 18, 2) μάτι (τό) = πηγὴ (ὑδατος), χ. Σταμ., 3) καὶ ὑποθαλάσσιον, Εὐβ. Ψαχν., χ/φον 735, σελ. 91-94, 4) Μάτι-πηγὴ παρὰ τὸ Κριτήρι (παλαιὰ ὀροθετικὴ γραμμὴ), Ὀδοιπ. Σχινᾶ, σημ. 28, 5) Μάτι, Τριφυλ., χ. 553, σελ. 60, 6) Μάτι, Πελοπ. (Λογγ.), χ. 587, σελ. 182, 7) Μάτι, Ἀττικὴ, Ἄθην-νὰ 40, 137, 8) Μάτι, Κολυνδρού, χ. 569, σελ. 118, 9) «ἀπὸ τὸ Μάτι ἕως τὸ Μύλο», Κεφαλλ., Γ. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ Πράξεις, 7, 25, 10) Νίσυρος, χ. Κωνσταντινουπόλεως 223, σελ. 49, 11) «ἡ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ χανίου Σεναρλί εἰσέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μάτι (ἀλβανιστὶ Ματία), ὃν διαπερᾶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς του» (Ἀλβανία), Ὀδοιπ. Μηλιαράκης, σελ. 268, 12) Ματία, τοπων. κοντὰ στὸν Ἄλμυρό, χ. 451, σελ. 35, 13) «μάτι, λάκκον τινα τοῦ δρόμου», 14) χ. Νίσυρ., «Μμάτια», τοπων., κτηματολ., 1828, 15) Ἀμμάτιν (τό), τοπων. Κύπρου, χ. 318, σελ. 17 καὶ θειοῦχον, Λαογρ. 6, 96. Ἰδὲ καὶ Π. Βλαστοῦ, Συνώνυμα, σελ. 293, μάτι, λ. βρύση. Ἡ μεταφορὰ παρατηρεῖται καὶ στὴν ἀρχαία γλῶσσα, π.χ. «ὦ ταυρόμορφον ὄμμα Κηφισσοῦ», Εὐρ. Ἴων 1261, πρβ. Ὠρωπός, Ἄσσωπος καὶ μάλιστα Ταυρωπός. Τὸ Βοϊδομάτι, σάν σύνθετο, νοεῖται ὅπως ἀνάλογα παραδείγματα, ποὺ ἀντὼ πάλι ἀπὸ τὸ Ἄρχαιο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ: βοῖδόσπιτο, βοῖδοκάλυβο, βοῖδοκέλλι, βοῖδολιβαδο, βοῖδόμαντρα, βοῖδομάντρι, βοῖδοσταλός, βοῖδότοπος, βοῖδοτόπος κ.τ.τ. Ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτο τὸ «βοῖδονερίν» στὴ Στερεὰ (Αἰτωλία), «ὔδωρ περιέχον ἄσβεστοῦχος οὐσίας πινόμενον μόνον ὑπὸ τῶν βοῶν». «Βοῖδομάτι» εἶναι δυνατόν, κατὰ ταῦτα, νὰ σημαίνει τὸ «μάτι τοῦ νεροῦ», ὅπου ποτίζονται (καὶ ἐν συνεχείᾳ σταλιζοῦν) τὰ βόδια.

Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἂν σημαίνει τὸ ἴδιο¹, καί, πάντως, οἱ συνθήκες, πού ἐπέβαλλαν στοὺς καμπίσιους νὰ γυρνοῦνε γυμνοπόδαροι, ἔδωσαν ἀφορμὴ ἴσως στοὺς ἀρχοντικούς Ζαγορήσιους τῶν βουνῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ἀτοὺς τῆς Νιάουστας, νὰ καταφρονοῦν τοὺς καμπίσιους. Ὅπως δὴ ποτε μεταφορὰ τῶν δύο τοπωνυμίων (Νιάουστα=Νιαύστα καὶ Βοϊδομάτης) ἀπὸ μετανάστες στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ἀποκλείεται. Ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμε, πιστεύω, πὼς τὸ Νιάουστα - Νιαύστα μπορεῖ νὰ εἶναι ὅπως δὴ ποτε πολὺ παλιότερο ὄνομα ἀπλωμένο σ' ὄλο τὸ βαλκανικὸ χῶρο, ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ προϊστορικὰ ἀκόμα.

Πρὶν καταλήξουμε ὁμῶς στὸ συμπέρασμα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τίς ὑποθέσεις, πού διατυπώθηκαν ὡς τώρα, γιὰ τὴν ἐτυμολόγησι τῶν ὀνομάτων.

Ἡ Ἑπειρωτικὴ Γλυτουνιαύστα, λιγώτερο γνωστὴ, δὲν ἀπασχόλησε τοὺς γλωσσολόγους, οὔτε τὸν πλησιόχωρο καθηγητὴ τῆς Γλωσσολογίας Γ. Ἀναγνωστόπουλο, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ. Στοὺς διαφόρους τύπους τῆς Ἑπειρωτικῆς Γλυτουνιαύστας (Γλυτουνιαύστα, Κλειδουνιαύστα κ.λ.π.) ἐξυπακούεται ἡ ἐτυμολόγησι τοῦ πρώτου συνθετικοῦ μόνο. Μὲ τὸ δεῦτερο συνθετικὸ δὲν ἀσχολήθηκε κανένας Ἕλληνας ἐρευνητής. Μόνον ὁ Μ. Vasmer ἐπρότεινε, γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ὀνόματος Γλυτουνιαύστα, ὑποθετικὸ σλαβικὸ ὄνομα *Ljutonežisže καὶ ἄλλους γιὰ τὴ Νιάουστα ἀρχικούς τύπους ὑποθετικούς Négogošča-Negogostb². Ἀλλὰ ἡ βέβαιη σχέση τῆς Γλυτουνιαύστας μὲ τὴ Νιάουστα ἀποκλείει τὴ μιὰ ἀπὸ τίς δύο ἐτυμολογήσεις ὅπως δὴ ποτε, ἂν ὄχι καὶ τίς δύο.

Γιὰ τὴ Νιάουστα πρώτος ὑπέθεσε ἀρχικὸ ὄνομα Νέα Αὐγούστα ὁ Leake³. Ἡ ὑπόθεσι δὲν στηρίζεται πουθενά, παρὰ μόνο στὰ ὁμῶχη ξενικά ὀνόματα τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα, πιστεύω, θὰ φανῆ, ὅτι εἶναι ὕστερες ἐξελιξίεις ἀρχικοῦ τύπου πολὺ ἀρχαιότερου ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐν τούτοις ἡ ἐτυμολογία γίνεται δεκτὴ σήμερα ἀπὸ ὄλους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γεωργακᾶ καὶ τὸν Vasmer, τῶν ὁποίων τὴ γνώμη ἀναφέραμε. Ἡ συσχέτισι τώρα τῆς Νιάουστας μὲ τὴ Γλυτουνιαύστα ἀποκλείει, νομίζω, καὶ τὴν ὑποθετικὴ Νέα Αὐγούστα. Ἐξ ἄλλου, ἂν ἡ Νιάουστα ἦταν σύνθετο ὄνομα, ἡ Παλιο-

¹ Ὁ Μ. Δήμιτσας γράφει Γκολτζούσιανι καὶ κατὰ λάθος ὑπάγει τὴν περιοχὴ στὴν Ἄλμπωπια, Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία κ.λ.π., σελ. 325, ἀλλὰ πρβ. αὐτ. σελ. 43 καὶ Ἐτοιχεῖα Συστάσεως καὶ Ἐξελίξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 15, Νομὸς Ἡμαθίας, Ἀθήναι, Ἰανουάριος 1962, σελ. 135. Gališan σὲ αὐστριακὸ ἐπιτελικὸ χάρτη, 1:200.000, τοῦ ἔτους 1904.

² Μ. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολίνον 1941, σελ. 40 καὶ 209.

³ Ἐτυμολογίαι τοῦ ὀνόματος Νάουσα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία τελευταία στοῦ Γ. Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμ., Ι, σελ. 53 κέ., ἀλλὰ πρβ. βιβλιοκρισίαι Γ. Ι. Θεοχαρίδη, Μακεδονικά 5 (1961-62) 495 κέ.

νιάουστα και ἡ Γλυτουνιαύστα θά ἦταν πολυσύνθετα, και αὐτὸ φαίνεται ἀπίθανο.

Ἄν ἀποκλείσουμε τις ἐτυμολογήσεις τοῦ Leake, τοῦ Vasmer και τοῦ Γεωργακά και κρατήσουμε τὴ γλωσσικὴ σχέση Νιάουστας και Γλυτουνιαύστας, εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθοῦμε ἐν' ἀπὸ τὰ δύο: μεταφορὰ τοῦ ὀνόματος (ἀπὸ τὴν Μακεδονία στὴν Ἥπειρο ἢ, ἐννοεῖται, ἀντίστροφα) ἢ κοινὴ καταγωγὴ γιὰ τὰ δύο ὀνόματα. Στὴ δευτέρη περίπτωση τὸ ἀρχικὸ ὄνομα θά πρέπει νὰ εἶναι σημαντικό, δηλαδὴ θά πρέπει νὰ σημαίνει κάτι, ποῦ ὑπάρχει και στοὺς δύο τόπους.

Αὐτὸ τὸ κάτι, νομίζω πὼς εἶναι τὸ ποτάμι (γενικότερα τὰ πολλὰ νερά) και τὸ Νιαύστα ἢ Νιάουστα πρέπει νὰ σχετισθῆ με τὸ ὄνομα ποταμῶν (Νέστος) και ἄλλων ὑγρῶν στοιχείων (λίμνη Νεσσωνίς κ.λ.π.), ποῦ τὰ συναντοῦμε ἀπὸ ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀπλωμένα στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο.

Ἡ Νιάουστα εἶχε ἀνέκαθεν και ἔχει ἐλληνόφωνο πληθυσμὸ. Ἡ Γλυτουνιαύστα ἐξ ἄλλου και τὰ γειτονικὰ χωριά, ὅσο ξέρομε, εἶχαν ἀνέκαθεν ἀποκλειστικὰ ἐλληνόφωνο πληθυσμὸ κι ὅς εἶναι μόνο 2 ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὰ σύνορα τὰ τωρινὰ με τὴν Ἄλβανία. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ ξενίξει ἡ διατήρηση ἀρχαίων ὀνομάτων μαζί με τὴ γλώσσα γενικά μέσα στοὺς αἰῶνες, ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Ἄλλωστε ὁ Eqrem Çabey¹ ἔδειξε πὼς και οἱ Ἄλβανοὶ διατηροῦν πολλὰ τοπωνύμια ἀρχαία στὴ σημερινὴ τους γλώσσα ὅπως Shar (Σκάρδος), Shkup (Σκόπια, Scupi), Shkoder (Σκῦδρα, Scodra), Lesh (Λισσός, Lissus), Drisht (Drinavum), Dhurrës (Δυρράχιον, Dyrrachium), Kuvaniqe (Κανδαουῖα, Candavia), Drin (Δρίνος, Drinus), Buenë (Barbanna), Mat (Mathis), Ishm (Isamnus), Çam (Θάμισ, Thyamis). Τὴν ἐξέλιξη τῶν τύπων ὁ Çabey παρακολουθεῖ με τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς τῆς ἀλβανικῆς γλώσσας.

Ἐξ ἄλλου παραδείγματα διασπορᾶς ταυτοσήμων ὀνομάτων στὸ βαλκανικὸ χῶρο ἔχομε κι ἄλλα, π.χ. Βούνομος, Βοῦννος, Βουχάιτιον, Βούνιμος κ.τ.δ., ποῦ ἡ «ἰλλυρομανία» τοῦ Krahe τὰ θέλει ἰλλυρικά². Ἄλλὰ τώρα πιά ἡ «γλώσσα τῶν Ἰλλυριῶν» ἔχασε και τὴ μόνη γραπτὴ πηγὴ της, τὴν περίφημη ὀλιγόλογη ἐπιγραφὴ πάνω σὲ δακτυλιόλιθο. Ἐνας Ἄλβα-

¹ E. Çabey, Τὸ πρόβλημα τῆς ἐντοπιότητος τῶν Ἄλβανῶν κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν τοπωνυμίων (ἀλβανικά), τὸ ξέρο μόνο ἀπὸ βιβλιοκρισία (Bibliotheca Classica Orientalis, 5 Jahrgang, Βερολῖνον 1960, στήλη 20). Πρβ. E. Çabey, The Ancient Home of the Albanians in the Balkan Peninsula κ.λ.π., στὸ Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës, 1 (1962). Γιὰ τὴ συνέχεια τῶν ὀνομάτων Ἄδως-Βοοῦσα-Βοβοῦσα ἰδὲ Α. Γ. Τσοπανάκη, Ἑλληνικά 13 (1954) 191.

² H. Krahe, Die Sprache der Illyrier I, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 82, 101 και 105, ἀλλὰ πρβ. Ph. Petsas, Pella κ.λ.π., Balkan Studies, I (1960) 113 και V. Pisanì, Enciclopedia Classica, II, V, σελ. 14.

νός γλωσσολόγος και μία Βουλγάρα ἀρχαιολόγος ἀπέδειξαν ὅτι ἡ «ίλλυρική» ἐπιγραφή εἶναι ἑλληνική¹.

¹ Ἄλλα διάσπαρτα τοπωνύμια εἶναι τὰ Σκύδρα, Σκόδρα, Σκυδρέων πόλις κ.λ.π., Βρύγοι, Βρυγηίδες νῆσοι κ.λ.π., Τραλλία καὶ Τράλλεις κ.ἄ.²

² Ὁ Στέφανος Βυζάντιος, ὁ Σκύλαξ καὶ ὁ Ἀπολωνίος ὁ Ρόδιος μᾶς πληροφοροῦν ὅτι καὶ στὴν Ἰλλυρία ὑπῆρχε ποταμὸς Νέστος καὶ ὁμώνυμη πόλη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προήλθαν τὰ ἔθνικὰ Νεστοί, Νέστιοι, Νεσταῖοι³. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ σχετισθοῦν τοπικὰ μὲ τὴ Γλυτουνιάουστα ἢ, πολὺ περισσότερο, μὲ τὴ Νιάουστα. Ἀλλὰ δεῖχνουν πὼς ὁ Νέστος, τὸ ποτάμι τῆς Θράκης, δὲν ἦταν μοναχὸς τοῦ σταῖ Βαλκάνια⁴. Ἔρχονται στὸ νοῦ ἀκόμα:

¹ E. Ç a m b e j, Ἐπιγραφή σὲ δακτυλιόλιθο ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἀλβανία (ἀλβανικά) στὸ Buletin për Shkencat Shqërore, 2, 2, 1957, σελ. 122-126 καὶ L. O g n e n o v a, Ἡ «ίλλυρική» ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἀλβανία (βουλγαρικά), στὸ Studia in honorem acad. D. D e ě v, Σόφια 1958, σελ. 333-341, Πρβ. Bibliotheca Classica Orientalis 5 (1960) στ. 339, καὶ 6 (1961) στ. 321 καὶ G. D a u x, BCH 88 (1964), σελ. 679.

² H. K r a h e, Die alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 6 κέ. καὶ ἀλλοῦ, τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Lexicon κ.λ.π., λ. Βούνομος. Ἴδὲ καὶ τὰ σχετικὰ λήμματα στὴν PW, RE καὶ λ. Thrake, αὐτ. VI A1, στ. 415 κέ. καὶ τελευταίως Φ. Πέτσα, Ὠναὶ ἐκ τῆς Ἡμαθίας, AE 1961, σελ. 44 κέ.

³ Σ τ ε φ. Β υ ζ. λ. Νέστος, πόλις καὶ ποταμὸς Ἰλλυρίας, τὸ ἔθνικὸν Νέστιος, ὡς Ἀρτεμίδωρος δευτέρῳ γεωγραφουμένων, καὶ Νεστὶς ἡ χώρα. Σκύλαξ 22: «...παράπλους δὲ ἐστὶ τῆς Βουλινῶν χώρας ἡμέρας μακρᾶς ἐπὶ Νέστον ποταμὸν. 23: ΝΕΣΤΟΙ: Ἀπὸ δὲ Νέστον πλοῦς ἐστὶ κολπῶδης, καλεῖται δὲ Μάνιος ἅπας οὗτος ὁ κόλπος... Εἰσὶ δὲ ἐν τούτῳ τῷ κόλπῳ νῆσοι Προτεραί, Κραταιά, Ὀλύντα». 24: «ΜΑΝΙΟΙ: Ἀπὸ δὲ Νεστών ἐστὶν ὁ Νάρων ποταμὸς... Οὗτοι δὲ εἰσὶν Ἰλλυριοὶ ἔθνος Μανιοί». (Πρὸς τὸν Μάνιον καὶ Μανιοῦς πρβ. Φ. Πέτσα, Ὠναὶ ἐκ τῆς Ἡμαθίας, AE 1961, σελ. 7 κέ. Πρὸς τὸ ὄνομα τῆς νήσου Ὀλύντα πρέπει νὰ παραβληθῇ ἡ Ὀλυνθος), Ἀπολλώνιος Ρόδιος, Ἀργοναυτικά IV, στίχ. 337: «μέσφα Σαλαργῶνος ποταμοῦ καὶ Νέστιδος αἴης», στίχ. 1214-5: «...κεῖθεν δὲ Κεραῖνια μέλλον Ἀβάντων οὄρεα, Νεσταῖους τε καὶ Ὠρικὸν εἰσαφικέσθαι». Σχόλια εἰς Ἀπολλ., Ῥόδιον IV, 1215: «Τοῖς Νεσταῖοις Σκύλαξ φησὶν ἔθνος Ἰλλυρικόν, ἀπὸ τούτων περίπλους ἐστὶν εἰς τὸν κόλπον Μάνιον. Καὶ Ἐρατοσθένης ἐν τρίτῳ γεωγραφουμένων φησὶ, μετὰ Ἰλλυρίους Νεσταῖοι». (Οἱ κώδικες ἔχουν Νεστοί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ K l a u s e n, ἐκδ. Βερολίνου 1831, σελ. 282). Περὶ τῶν Νεστών ἢ Νεσταίων PW, RE, XVII, 1, στ. 107, λ. Nesti. Πρβ. αὐτ. λ. Nestius. Ἴδὲ καὶ Δ. Εὐ ἀ γ γ ε λ ἰ δ η, Ἑλληνικά 15 (1957) 255. PW, RE XVII, 1, λ. Nestus στ. 139 κέ. (1 καὶ 2), ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς τὴ θρακικὴ προέλευσις τοῦ ὀνόματος βιβλιογραφία. Θρακικὸ θεωρεῖ τὸ ὄνομα καὶ ὁ H. K r a h e, Die Alten balkanillyr. geograph. Namen, Heidelberg 1925, σελ. 7. Πρβ. τοῦ ἰδίου Lexicon κ.λ.π., σελ. 80, λ. Nezos, ὅπου σχετίζει τὸ ὄνομα Νέζος πρὸς Νέστος. Πρβ. αὐτ. λ. Νέστος (2). Τὸ ὄνομα Νέστος σχετίζεται πρὸς τὴ ρίζα nef- τοῦ ρήματος νοτέω, PW, RE, VI A, 1, στ. 412, ἀλλὰ πρβ. Linguistique Balkanique IV, 1962, σελ. 5 κέ. πρὸς Ζῖνα Antika 15 (1965), σελ. 41 κέ. (K. V l a h o v).

⁴ Ἴδὲ καὶ ἄνωτ. σελ. 83 σημ. 6.

1. Ὁ Νέστος, πού ἦταν ποτάμιος θεός, πατέρας τῆς Καλλιρρόης¹.
2. Ὁ Νέστων, ἥρωσ, καὶ ἡ Νεσσωνίς, πόλη καὶ λίμνη τῆς Θεσσαλίας².
3. Ὁ Νέσσοσ ἢ Νέστος, γυιὸς τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Θέτιδος³.
4. Κένταυρος Νέσσοσ⁴, κ.λ.π.⁵.

Ἐξ ἄλλου τῆ δημοτικότητα τοῦ ὀνόματος Νέστος δείχνουν καὶ τὰ ὀνόματα προσώπων, ὅπως Νεστοκράτης, Νεστόπουρις, Νέστις, Ἐρονέστος, κ.τ.ῶ.⁶

Ἀπὸ τὸν τύπο Νέστος - Νέστα στοὺς τύπους Νάστος - Νάστα μᾶς ὀδηγεῖ ὁ Στέφανος Βυζάντιος: «*Νάστος, πόλις Θράκης, γράφεται καὶ Νέστος*». *Ἀπολλόδορος δευτέρα περὶ γῆς*⁷. Ὑστερα ἔρχεται ἡ Νευστόπολις

¹ Σ τ έ φ. Β υ ζ. λ. Βιστωνία.

² PW, RE, XVII, I, στ. 79, λ. Nesson καὶ Nessonis, πρβ. τελευταία V l. G e o r g i e v, Die altgriech. Flussnamen, Σόφια 1958, σελ. 35, ὅπου γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὰ ποτάμια νοτίως τῆς γραμμῆς Ἀλιάκμονος - Ἄψου, αὐτ. σελ. 3.

³ Γι' αὐτὸν προτείνεται ἄλλη ἐτυμολογία, PW, RE, XVII, I, στ. 81 (Karl Keyssner), ἀλλὰ πρβ. παρακάτω στὴν ἴδια στήλη (O l d f a t h e r). Γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν μορφῶν Νέσσοσ - Νέστος, πρβ. Βυβασσός - Βυβαστός - Βυβάστιον κ.λ.π. (Σ τ έ φ. Β υ ζ.)

⁴ Βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἐτυμολογία καὶ ἐπιφυλάξεις τοῦ W m. A. O l d f a t h e r ἰδὲ PW, RE, ἐνθ. ἀν. Πρβ. N. J o k i στό λεξικό τοῦ M. E b e r t, Reall. d. Vorgesch., I, 1924, λ. Albaner, σελ. 90, καὶ R o s c h e r, Myth. Lex. II, I, λ. Kentauren, στ. 1058 καὶ 1072 κέ.

⁵ Ὑπάρχει σύγχυση στὰ κείμενα ἢ ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ κατανοήσουμε πολλές φορές, P. L e n é q u e, Pyrgos, Παρίσι 1957, σελ. 158 κέ. (πρβ. αὐτ. σελ. 69, σημ. 5, καὶ βιβλιογραφία στὴ σελ. 159, σημ. 1), Πανσανίου I, X, 2, ἐκδ. Ν. Παπαχατζῆ, σελ. 112-113. Τῆ συσχέτιση τῆς ἐπίσης πολυώνυμης Ναίσσοῦ τῆς Ἄνω Μυσίας δὲν τὴν ἐπιχειροῦ. Ἐναφέρεται ὡς Νέσοσ ἢ Ναίσσοσ ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο, Γεωγραφία III, 9, ἐκδ. Noble, ὅπου καὶ ὁ ποταμὸς γράφεται Νέσσοσ, αὐτ. κεφ. ιγ', πρβ. PW, RE XVI, 2, στ. 1589 κέ., καὶ D. D e t s c h e w, Die thrak. Sprachreste, Βιέννη 1957, σελ. 326 κέ. Ὁ D e t s c h e w ἐξ ἄλλου (αὐτ. σελ. 299 κέ) δέχεται ὅτι οἱ τρεῖς μορφές τοῦ ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ Νέστου σημαίνουν ὄχι ἀντικατάσταση θρακικοῦ ἀπὸ ἐλληνικό, ἀλλὰ μεταβολὴ τοῦ θρακικοῦ ὀνόματος μὲ τὸν καιρὸ: Νέσσοσ (γιὰ πρώτη φορά στὸν Ἡσίοδο, Θεογ. 341), Νέστος (πρῶτα στὸν Ἡρόδοτο 7, 109) καὶ τελευταία Μέστος (στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχῇ). Δὲν μ' ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἡ προϊστορία τῶν ὀνομάτων. Ὁ καθηγητῆς Ν. Ἀνδριώτης ἐδειξε ἀπὸ ποῦ ξεκινοῦν, σὲ τί ἀποβλέπουν καὶ ποῦ φθάνουν πολλές φορές οἱ σχετικὲς θεωρίες, Ν. Ἀνδριώτη, Ἡ Γλῶσσα καὶ ἡ Ἑλληνικότητα τῶν Ἀρχαίων Μακεδόνων, Θεσσαλονίκη 1952, καὶ τ ο ὖ ἰ δ ί ο υ, Οἱ Προέλληνες, Θεσσαλονίκη 1953. Τὸ θέμα μᾶς εἶναι περιορισμένο στὴ συσχέτιση: Νιάουστᾶς - Γλυτουνιαύστᾶς πρὸς Νέστο - Νάστα - Ναυστάπολη κ.τ.τ.

⁶ Ἰδὲ π.χ. B e c h t e l, Die histor. Personenn. σελ. 329, πρβ. L. R o b e r t, Études épigraphiques et philologiques, Παρίσι 1938, σελ. 202, σημ. 2., Γ. Μπακαλάκ - κη, Προανακτικὲς ἐρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958, σελ. 80.

⁷ Σ τ έ φ. Β υ ζ. λ. Νάστος, Πρβ. Σ ο υ ἰ ἰ δ α, λ. Νάστον «...*Νάστος μέντοι βαρυτόνωσ πόλις Θράκης, ἢ ἐλέγετο καὶ Νέστος*». Σ' αὐτὰ ὁ E. O b e r h u m m e r (PW, RE, XVI, 2, στ. 1795) προσθέτει: «Die Variante der Schreibung lässt vermuten, dass es sich um einen Ort am Flusse Nestos handelt». Πρβ. M. E b e r t, Reall. der Vorgesch., XIII, 1929, σελ. 285, καὶ D. D e t s c h e w, Die thrak. Sprachreste, σελ. 331, λ. Νέστος.

του Γεωργίου Ἀκροπολίτη καὶ ἡ Ναυτζάπολις τοῦ Εὐφραιμίου Μοναχοῦ¹. Εἶναι διδακτικά κυρίως γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ου (στὴ Μακεδονικὴ Νιάουστα), τοῦ φ (στὴ -νιαύστα), τοῦ g στὰ ξενόφωνα ὀνόματα τῆς Νιάουστας. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ταυτόσημα δημιουργήματα τῆς γλώσσας, ποὺ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ υ τῆς διφθόγγου στὴ Νευστόπολη καὶ τὴ Ναυτζάπολη. Ὅμοια παραδείγματα διφθογοποιήσεως ἢ ἀντίστροφα ἀπὸ διφθογγο ἀπλοποιήσεως ὑπάρχουν κι ἄλλα: π.χ. Ταλάντιοι - Ταυλάντιοι², θερμάστρα - θερμαύστρα³, Basta - Bausta⁴ κ.λ.π.

Ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα ἴσως δὲν πείθει μόνη της. Ἐδῶ μάλιστα δὲν παρθέσαμε ὅλες τὶς μαρτυρίες καὶ δὲν ἀναπτύχθηκαν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα. Θὰ προστεθοῦν κι ἄλλα, μαζὶ μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας, στὴν προσεχῆ, ἐλπίζω, δημοσίευση τοῦ μεγάλου τάφου κοντὰ στὰ Λευκάδια τῆς Νάουσας. Ἐδῶ, νομίζω, δύο πράγματα βεβαιώθηκαν: α) σίγουρη σχέση τῆς Νιάουστας μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ Γλυτου-νιαύστα καὶ β) πιθανὴ κοινὴ καταγωγή τους ἀπὸ Νέστα > Νάστα > Ναύστα = Νάουστα > Νιάφστα = Νιάουστα > Νιάγουστα > Νιάγστα⁵. Βγαίνουν ἀπὸ δῶ οἱ ξενικὲς μορφὲς τοῦ ὀνόματος τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τελευταίως στὴ σειρά.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

¹ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Λειψίας 1903, σελ. 78, 21, καὶ σελ. 118, 16. Εὐφρ. Μοναχός, στίχ. 9032-9035. Δὲν μπορῶ νὰ ἐντοπίσω ἢ σχετίσω τὰ τοπωνύμια. Χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ μόνο σάν μορφὲς λέξεων. Ἰδὲ Στ. Κυριακίδην στὴν ΕΦΣΠ Θεσσαλονίκης, 3 (1934) 455, σημ. 4, καὶ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, VII, σελ. 494, 25 καὶ 518, 15.

² H. Krahe, Die alten balkanillyr. Namen, σελ. 70 καὶ 81, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα. Πρβ. αὐτ. σελ. 38 καὶ τοῦ ἰδίου, Lexicon κ.λ.π. σελ. 160, σημ. 2, ὅπου κι ἄλλη βιβλιογραφία. Προσφάτως REG 74 (1961), Bull. Éprigr., ἀριθ. 250.

³ Mnemosyne 1927, 104-108. Hesperia 27 (1958), σελ. 219 κέ. (Amyx) καὶ αὐτ. σελ. 325 κέ. (Stamires). REG 73 (1960), Bull. Éprigr. ἀριθ. 94. πρβ. βαρβαρισμοὺς στὸν Ἀριστοφάνη (Ὀρνιθεὺς, 1678): κόρανα, βασιλιναῦ, Ἐλεύνης, BCH 86 (1962), σελ. 2 κ.έξ.

⁴ N. Valmin, Messapisches in Messenien, Δράγμα M. Nilsson, σελ. 493, ὅπου καὶ ἄλλη βιβλιογραφία. H. Krahe, Die Sprache der Illyrier, Μέρος πρῶτον, Die Quellen, Wiesbaden 1955, σελ. 28, ἀλλὰ πρβ. I. I. Russu στὸ Dacia, N.S. II, 1958, σελ. 518, ὅπου διατυπώνεται ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Krahe. Τελευταία J. Kalléris, Les anciens Macédoniens, II, σελ. 344, σημ. 1 (ὕπο ἐκτύπωση).

⁵ Ἀνάλογο φαινόμενο στὴν ἐλληνικὴ τὸ ἀγναντεύω, τ' αὐτὰ κ.τ.δ., Μ. Τριανταφυλλίδη, ἔνθ. ἀν.